

Com viuen les diversitats les nenes i els nens?.

Roser Batllori. Xavier Besalú i Miquel Payaró.

L'escola sempre ha estat diversa i heterogènia (edats, gènere, ritmes d'aprenentatge, personalitat...) i ara més que mai. Voldríem saber com els infants viuen el compartir espais i temps amb nens i nenes discapacitats, o l'aspecte físic diferent (prim/gras, alçada, color de pell...) o de diferents cultures.

Parlar de com viuen la diversitat els nens i les nenes se'ns fa molt difícil des del nostre punt de vista d'adults i ens caldrà estar molt amatents a fer una observació sistemàtica i continuada de les reaccions, relacions i creences de l'alumnat.

Des de fa uns anys la diversitat, la diferència, ha emergit com un element de primera magnitud a l'hora de pensar la realitat humana, la individual i la col·lectiva, i ha tingut un impacte creixent i palpable en tots els àmbits de les polítiques socials, entre els quals, òbviament, s'hi inclou l'educació. Ha estat, en part, una reacció enfront de la prioritització d'allò col·lectiu que propugnaven totes les narratives de salvació (tant el cristianisme com el socialisme), que acabaven convertint els individus en peces d'un engranatge que anorreava la seva llibertat; i enfront de la voluntat d'anular o amagar totes aquelles diferències que poguessin contrastar, molestar o passar per alt els models de vida i de comportament hegemònics en nom d'una suposada convivència o harmonia social. Ha estat també una reivindicació de la identitat individual, aquella suma d'identificacions que ens fa diferents a tots i cadascun; una revalorització del present, enfront del pes del passat i de la incertesa del futur; un retornar a les coses petites i quotidianes, que fan la vida més amable; un èmfasi en les capacitats i dimensions oblidades de les persones (les emocions, les intuïcions, l'espiritualitat...).

És l'amplitud inabastable d'aquesta diversitat la que ens ha portat a referir-nos-hi en plural, les diversitats; i és aquesta mateixa obertura la que ens ha obligat a acotar el seu tractament, tant per poder treballar amb una certa profunditat com perquè, de fet, la diversitat és també present a la resta de meses d'aquestes 8enes Jornades, però de manera molt especial en les que tracten les diferències de gènere, els diversos tipus de famílies, o les desigualtats de caire social i econòmic.

Algunes diversitats

Per aquests motius el nostre treball es va centrar en cinc menes de diversitats:

- Les que tenen a veure amb discapacitats personals, de la mena que siguin, físiques, sensorials o psíquiques.
- Les lligades a les cultures familiars: i aquí hi entrarien les religions, les llengües, l'alimentació, el vestuari, les celebracions i les normes morals, les actituds envers l'escola, envers les persones de l'altre sexe, envers els adults i els vells... i un llarg etcètera.
- Les relatives a l'aspecte físic de les persones: des del color de la pell a l'alçada, el pes (prim, obesos...), ser portador d'algun tipus de pròtesi o d'ulleres...
- Les relacionades amb trets de personalitat: lideratge, marginació, timidesa, matonisme, pors, despistaments, assetjament, desimboltura...

- I les diferències pròpiament escolars: els competitius i els que tant se'ls en fot, els "empollons" i els juganers, els que no fan mai els deures i els que s'atipen de classes extraescolars, els que progressen adequadament i els que necessiten millorar...

La gràcia estava, però, a apropar-nos a aquestes diversitats des del món de la infància, partint de les visions, les percepcions i les vivències de la mainada. Si en fóssim capaços, es tractaria de posar-nos en la pell dels nens i nenes, amb la seva alçada, la seva mirada, les seves preocupacions, les seves pors i les seves expectatives, una mica com el que fa F. Tonucci quan es transforma en Frato, per tal d'esbrinar com viuen aquestes diversitats. Ens hi poden ajudar tant la nostra competència professional com el record de quan nosaltres érem infants, malgrat l'evidència que els entorns socials, culturals, naturals i tecnològics han canviat no només els marcs en què creixen els infants, sinó les seves mateixes percepcions i els seus estils d'aprenentatge i de comunicació. Tot i això, no ens estem de recordar, amb Freinet¹, que "l'infant és de la mateixa naturalesa que nosaltres. L'infant s'alimenta, sent, pateix, cerca i es defensa exactament com nosaltres... Entre vosaltres i ells no hi ha diferència de naturalesa, sinó tal sols diferència de grau. Per tant, abans de jutjar un infant o sancionar-lo, feu-vos només una pregunta: al seu lloc, com podria reaccionar jo? I, com actuàvem quan érem com ell?".

Sabent, en fi, que les persones som més iguals que diferents, que és molt més el que ens uneix que el que ens separa, i que el primer repte de l'educació del segle XXI segueix essent el de reduir els factors de discriminació negativa que es donen encara dins dels sistemes educatius i el d'assolir una vertadera igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat.

Les percepcions immediates dels i de les mestres

Per treballar "Com viuen les diversitats les nenes i els nens" van prendre la paraula més de 40 mestres, que van parlar sobretot d'immigrants/nouvinguts/estrangers, però també de conductes agressives i desafiantes, de síndrome de Down, d'autisme i d'infants adoptats, de dificultats d'aprenentatge, d'escoles inclusives... El pòsit que deixava el conjunt representava una lectura essencialment problemàtica de les diversitats: les diferents identitats dels nens i les nenes, de manera especial les relatives al seu origen nacional, a les llengües, religions i costums familiars, també al seu aspecte físic, eren verbalitzades com un factor que posava en crisi el funcionament habitual de les relacions i les activitats d'ensenyament i aprenentatge, i només molt dèbilment eren viscudes com a motors d'enriquiment, causa d'innovacions, o possibilitat de fer una educació de més qualitat. Res d'estrany, perquè la cultura pedagògica i social en la que hem estat formats inculca una visió negativa i pertorbadora de les diferències i presenta l'homogeneïtzació com l'ideal al que convé tendir per fer un treball educatiu més adaptat i més eficaç. En aquest aplec d'intervencions es feia palesa una segona constatació: que als i a les mestres se'ns fa enormement difícil posar-nos a la pell dels nens i les nenes. La preocupació per fer bé la nostra feina, els reptes professionals als que hem de donar resposta, fan que, gairebé sempre, inconscientment, mirem les coses de l'escola des d'una mirada d'adult, de professional, de persona que ha de gestionar un grup divers d'alumnes i ha de trobar camins de solució als múltiples i variats problemes que genera diàriament la pràctica educativa. I així s'emfasitzava la voluntat i la dificultat d'atendre les diversitats a l'aula ordinària; les possibilitats i les sinèrgies que es descabdellen en treballar dos mestres, plegats, dins d'una mateixa aula; els temors a que la fixació en els alumnes d'origen estranger faci menys visibles i menys ateses altres diversitats; el funcionament de les aules d'acollida; les dificultats per motivar els alumnes i d'ensenyar-los a treballar

¹ C. Freinet, 1972, *Les invariants pedagògiques*, Laia, Barcelona

cooperativament; la necessitat que els claustres parlin, debatin i arribin a acords de caire pedagògic per tal d'implicar-hi tots i totes les professionals i de treballar, com a institució, en una mateixa línia; com gestionar i optimitzar els recursos humans que es disposen, en alguns casos clarament insuficients, però sens dubte més nombrosos i diversificats que mai; els canvis de professorat, la matrícula viva...

La mirada dels infants

A posar-nos en la pell dels nens i les nenes ens hi van ajudar dues experiències concretes: la d'un grup de nens i nenes del CEIP Carme Auguet de Girona; i la d'en Loren, que s'escolaritza al CEIP Sant Serni de Prats i Sampsor a la comarca de la Cerdanya.

La Nassira, l'Ablujab i en Junai ens varen venir a explicar com van elaborar a l'aula d'acollida un conte en el qual explicaven les seves vivències al venir del Marroc i del Pakistan cap al nostre país i com els va satisfer poder-ho transmetre a tots els altres companys i companyes de l'escola i també als mestres que erem allí. Els va costar una mica obrir-se davant d'un grup d'una cinquantena de mestres però al final l'Ablujab fins i tot ens va fer una demostració de les seves habilitats amb els bongos.

El Loren és un nen de set anys amb problemes greus de comunicació i mobilitat, no hi sent i no parla, no camina i els braços, i les mans, les mou amb molt poca agilitat. Però el Loren té molta capacitat d'acceptar el que li agrada i de rebutjar allò que no li agrada. Amb la mirada paga. Aquest és el cinquè curs que assisteix a l'Escola Rural de Prats i Sampsor amb dotze companys més de diverses edats. **La resta d'infants de l'Escola han passat de considerar-lo el "pobre Loren" a jugar amb ell i a donar idees de com pot fer les coses que per a ells són tan normals com columpiar-se.**

Algunes conclusions

Una primera conclusió és que **no ens veiem amb cor de respondre amb prou coneixement de causa "com viuen les diversitats els nens i les nenes"** de les nostres escoles, perquè no comptem amb informació suficient i rellevant. En aquest sentit ens caldrà posar més atenció a fer una observació continuada i sistemàtica (i prendre'n nota) de les reaccions, relacions i creences de l'alumnat. Caldrà fer més èmfasi en l'acció tutorial i en l'avaluació formativa, escoltar més els nens i les nenes, estar al seu costat, i tractar i contrastar aquestes qüestions en les reunions de cicle.

Hem pogut constatar que els nens i les nenes accepten millor els alumnes adoptats que no pas els de famílies immigrades; que els infants més petits donen menys importància a les diversitats culturals i al color de la pell dels seus companys i companyes que els nois i noies més grans. Es constata també que, en general, l'alumnat viu bé el seu pas per l'aula d'acollida, ja que es considera un espai i un temps especialment càlid i protector, que els ajuda a conèixer els nous codis de tota mena que els han de permetre una "integració" en condicions.

Pel que fa a les diversitats, tot primer l'atenció es va fixar en l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de discapacitats. Després, l'arribada d'alumnat d'origen estranger ha fet decantar molt clarament la mirada cap a les diversitats culturals, però poc a poc es camina **cap a una consideració comprensiva i única de les diferències inherents a totes les persones.** Atendre amb qualitat a les persones significa treballar per una vertadera igualtat d'oportunitats i estar amatents a les seves diversitats, combatent les desigualtats, respectant les diferències que han de ser respectades, i potenciant i estimulant aquelles capacitats i interessos que cadascun dels infants posseeix. En aquest sentit, es fa esment que els i les mestres treballem amb persones i no pas amb cultures; que les cultures no són objectes clarament delimitats a disposició de qui

vulgui fer-ne ús, ni estancats en el temps i l'espai; que les vivències culturals dels pares no són mai exactament les dels fills; i que cada persona, també les d'origen estranger, encarna una versió particular de la cultura a la que s'adscriu, feta de múltiples experiències i relacions.

És del tot imprescindible **un canvi de metodologies** per atendre amb eficàcia i justícia les diversitats de l'alumnat. Cal disposar i fer ús de materials i recursos més diversificats; cal organitzar les aules i les classes de maneres més flexibles i que afavoreixin l'aprenentatge autònom, trencant amb uns horaris artificials i encarcerats, i revisant una segmentació del coneixement que és més fruit de la tradició acadèmica i de l'especialització del professorat que no pas de la realitat que es vol comprendre; convé plantejar-se les conseqüències que implica saber que els nens i nenes aprenen tant o més dels seus companys i companyes que de les explicacions dels i de les mestres, i de les síntesis dels llibres de text; convé optimitzar els recursos personals que disposen els centres, analitzant si resulta més útil partir els grups o treballar amb dos mestres dins d'una mateixa aula. Hi ha un significatiu acord a considerar que treballar per projectes, amb grups cooperatius, promoure activitats que comportin diàleg i intercanvi entre els nens i les nenes, afavoreix l'aprenentatge i facilita l'atenció a les diversitats; i que escoltar més als nens i nenes, parlar més sovint amb llurs famílies, i dialogar molt més entre els mateixos mestres sobre temes pedagògics només pot redundar en una millor educació.

El currículum importa, la cultura que reproduïm i produïm a les escoles és l'eina de la que ens servim per acompanyar i estimular el desenvolupament i l'aprenentatge dels infants. En aquest sentit ens convé ser molt curosos en l'ensenyament i l'aprenentatge d'allò que la societat catalana i l'administració educativa consideren que són les competències bàsiques que han d'assolir tots els ciutadans i ciutadanes als 12 anys. I molt decidits a fer valer el nostre saber professional per, tenint el compte el currículum oficial, fer una selecció de cultura més representativa, més científica, més funcional i més justa, perquè el currículum real és fruit de molts factors, però acaba essent allò que es treballa a les aules.

Un apunt per acabar

La qualitat i la intensitat del debat de més de sis hores és molt difícil de reflectir en aquest article. Volem deixar constància, però, de la necessitat i de les ganes que va suscitar, de la pluralitat i la implicació de les diverses intervencions, i de l'enriquiment que en resultà per a tots els i les participants.

Hi va haver poques invocacions a les mancances i responsabilitats de les administracions i, en canvi, s'hi va donar un cert exercici d'autocrítica, en constatar que, a vegades, qui falla són els mateixos mestres que, més que mirar de convertir les dificultats en possibilitats, sovint s'esmercen a trobar un problema o una queixa per a cada oportunitat.